

Judith Dupont: *Az idő fonalán... Analitikus útinapló*

Oriold és Társai Kiadó, Budapest, 2017.

A magyar pszichoanalízis franciaországi nagykövete – így nevezte Erős Ferenc a könyv szerzőjét, Judith Dupont-t.

1938-ban, amikor szüleivel Franciaországba emigrált, Dormándi Judit 13 éves volt. Könyvét olvasva úgy tűnik, hogy hosszú életében mindvégig megőrizte a kamaszlány elfogulatlan, kíváncsi tekintetét. Ide kívánczok egy részlet abból a levélből, amit Hermann Alice írt barátnőjének, Székely-Kovács Olgának 1943-ban, érdeklődve a lányáról, Juditról: „Mi lett abból a kicsit ironikus fölényes árnyalatból, ami olyan érett nő jelleget adott neki már pici korában is, még megvan?”

„Útinaplójából”, amelyben pszichoanalitikus életútjára emlékezik vissza, megismerhetjük az emigráció előtti, budapesti zsidó értelmiségi család életét is. Nem akármilyen család volt az övé: a nagymamája Kovács Vilma, a pszichoanalízis híres „budapesti iskolájának” meghatározó alakja, aki Ferenczinél végezte analízisét. Édesanyja tehetséges, elismert festőművész, Székely-Kovács Olga, édesapja Dormándi László, a Pantheon Kiadó tulajdonosa. Édesanyja nővére Bálint Alice, nagybátyja pedig Bálint Mihály volt.

A család történetének szálai anyai ágon Spanyolországba vezetnek, az apai ág elzászi eredetű. Az anyai nagymama, lánykori nevén Prosnitz Vilma élete bővelkedik fordulatokban. Egy korai, boldogtalan házasságból három gyermeke született, majd Kovács Frigyessel való megismerkedése után elhagyta a családi otthont. Ennek következtében a válásnál a gyerekek az édesapjukhoz kerültek és édesanyjukkal csak titokban találkozhattak. Mivel az apa nem törődött a gyerekekkel, és nevelésüket egy házvezetőnőre bízta, a három gyerek sokat szenvedett a szeretet hiányától. Egy napon

Alice, a legidősebb elhatározta, hogy megszökik. Két kisebb testvérét kézen fogva elment az édesanyjukhoz. Az apa soha nem kereste őket – később Kovács Frigyes hivatalosan is örökbe fogadta a gyerekeket. Ilyen előzmények után nagyon szoros kapcsolat alakult ki a testvérek és az anya, Kovács Vilma között. A gyerekeitől való elszakadás traumája következtében agorafóbia tünetei jelentkeztek nála, ezért keresett gyógyulást Ferenczi Sándornál. Analízise valószínűleg az első világháború előtt/alatt zajlott. Ferenczi felfedezte benne azokat a tulajdonságokat, amelyek az analitikussá váláshoz szükségesek és támogatta ebben a törekvésében. Kovács Vilma technikai szemináriumokat vezetett, ő dolgozta ki a „budapesti iskola” sajátos kiképző rendszerét, amely szerint az analitikus első páciensének szupervízióját a saját analitikusánál végzi. Páciensei-tanítványai közé tartozott Róheim Géza, Pfeifer Zsigmond. Férje révén, aki jól kereső építész volt, anyagilag is támogatta az Egyesületet. Villájukban tartották az egyesület összejöveteleit, és a ház földszintjén nyílt meg az első nyilvános pszichoanalitikus rendelőintézet 1931-ben, ahol Ferenczi Sándor, Bálint Mihály, Bálint Alice és más analitikusok is dolgoztak.

A szakmai életen kívül nagy kulturális-társasági élet is zajlott a Kovács-villában, a kor számos művésze, zenészek, képzőművészek, írók fordultak meg ott. Ebben a pezsgő szellemi közegben nőtt fel Judit, akinek gyerekkori élményeihez hozzátartoztak a nagymamához érkező páciensek, amikor nem lehetett zajt csapni. Egy másik gyerekkori emlékéről is beszámol a könyvében: Ferenczi Sándor halála mélyen érintette a családot, 1933. május 22-én mindenki sírt a házban. Az akkor nyolcéves, érzékeny kislányt megrendítette a felnőttek gyásza, miközben ő is gyászolt: kiskutyája aznap halt meg, és őt kicsit megijesztette az érzelmek sűrűsége, „amelyek belülről és kívülről egyaránt elárasztottak”.

Jóval később, Bálint Alice hirtelen, korai halála után Olga egyre inkább felfedezni vélte nővére vonásait a lányában. Mikor aztán egy évvel később Olga édesanyja, Kovács Vilma is meghalt, az akkor 15 éves Judit valószínűleg megérezte, hogy a gyász feldolgozásának egyik útja az azonosulás lehet. Így lett ő a Kovács-Bálint analitikus dinasztia negyedik tagja, aki mindezen örökséggel együtt tökéletesen megőrizte független, önálló gondolkodását, autonómiáját.

A könyvből egy derűs, bölcs, a világ jelenségei iránt érdeklődő, nyitott embert ismerünk meg. Nagy szerencsénkre 90 évesen úgy döntött, hogy megírja tartalmas, mozgalmas életének egy-egy időszakát, hozzávéve saját pszichoanalitikus írásait, valamint Ferenczi Sándorról és Bálint Mihályról szóló tanulmányait.

A könyvnek ezek a fejezetei a két iskolateremtő pszichoanalitikus elméletének és terápiás szemléletének mélyreható elemzését nyújtják. Mivel ő személyesen ismerte mindkettőjüket (talán az utolsó, akiről ezt elmondhatjuk), a maga racionális, tisztánlátó módján elemzi ezeket az életműveket, vállalva a saját, személyes érintettségét és véleményét is. Judith Dupont, aki a Ferenczi hagyaték örököse és gondozója is egyben, különböző aspektusokból tekint rá Ferenczi életművére. A korai cikkektől kezdve a „Nyelvzavar a felnőttek és a gyermek között” korát megelőző, értetlenségbe ütköző felismeréseit, mélyrehatóan, értőn elemzi Ferenczi indítékait, érzelmeit. Kitér Ferenczinek Freuddal, Rankkal és Groddeckkel való kapcsolatára, az áttétel és a trauma fogalmának változásaira, vagy a humor jelenlétére és fontosságára a Freud–Ferenczi levelezésben. Mindkettejük célja a tudattalan feltárása volt, de míg Freud a megértésre, Ferenczi elsősorban a gyógyításra törekedett. Nem véletlenül emlegették kortársaik Freudot „a Professzor”-ként, Ferenczit pedig „a Doktor”-ként. Itt is, mint általában, Dupont nem arra törekszik, hogy szembeállítson két elképzelést, hanem ugyanazon jelenség két lehetséges megvilágítását hangsúlyozza, és az érdekli, hogyan jött létre a magyarázat.

Ferenczi *Klinikai naplója* a pszichoanalízis történetének páratlan dokumentumaként mutatja meg, tárja fel szerzőjének legbensőbb érzéseit, vágyait és félelmeit. Azt, hogy mindezekből az élményekből hogyan jutott következtetésekre, a pszichoanalitikus elméletet és gyakorlatot megváltoztató gondolatokra – ezt a folyamatot is bemutatja a Ferencziről szóló tanulmány.

Judith Dupont külön fejezetet szentel annak a szinte heroikus munkának, amivel Bálint Mihály, majd később ő maga elérték, hogy Ferenczi munkái megjelenhessenek először angolul, majd franciául, végül magyarul. A *Klinikai napló* és a Freud–Ferenczi levelezés megjelenését sok vita, konfliktus előzte meg. Sokan az analitikus közösségből – köztük a Mitscherlich házaspár – úgy vélték, hogy a *Klinikai napló* túlságosan intim, és sok támadási felületet hagy Ferenczi ellenfeleinek. Anna Freud nem járult hozzá a levelezés egészének megjelenéséhez, Bálint viszont ragaszkodott a válogatás nélküli, teljes szöveghez. Itt is felmerült az aggodalom, hogy fény derül Ferenczi bonyolult szerelmi életére (és abban Freud szerepére). Mint a megjelenés után kiderült, a várt botrány elmaradt.

Bálint Mihály volt az, akinek a napló megjelenését köszönhetjük. Ő a másik jelentős pszichoanalitikus, akinek életéhez, munkájához Judith Dupont közelebb visz minket. Ahogy írja, Bálint Ferenczi analizáltja, tanítványa, barátja és követője volt.

Belegondolhatunk abba, hogy ez a sokféle szerep hogyan egyeztethető össze, hogyan lehet felnőni a „mester-tanítvány” viszonyból először az azonosulás, majd a függetlenedés révén.

Bálint egyik legfontosabb gondolata a freudi „primer nárcizmus” megkérdőjelezése volt. Helyette a „primer szeretet” elsődlegességét feltételezte, és Ferenczi gondolataival összhangban a korai anya-gyerek kapcsolatra helyezte a hangsúlyt. Ennek a kapcsolatnak a kölcsönös függés, egymásrautaltság a jellemzője, mert a felek érdekei azonosak: a szoptatás ugyanannyira elégíti ki a csecsemőt, mint az anya szükségletét. Az elsődleges szeretet elméletének kidolgozásában felesége, Bálint Alice volt nagy segítségére – saját bevallása szerint nincs jelentősége annak, hogy kettejük közül végül melyikük aláírásával jelentek meg írásaik.

Érdeklődését az iránt, hogy a pszichoanalízist hogyan lehet alkalmazni a háziiorvosi praxisban, Judith Dupont azzal hozza összefüggésbe, hogy Bálint már fiatalon nagyon kritikus volt háziorvos apjával szemben. Legismertebb könyve, *Az orvos, a betege és a betegség* 1957-ben jelent meg, és nagy hatást keltett. Módszere, a „Bálint csoport” fokozatosan terjedt el egyre több országban, és ma már szinte mindenhol található Bálint Társaság, amely a képzéssel, a módszer továbbadásával, fejlesztésével foglalkozik.

Judith Dupont külön fejezetben tárgyalja azt, hogy a pszichoanalitikus közösség traumatizálódott attól, ahogyan Ferenczi kétségbe vonta a klasszikus elmélet néhány tételét és főleg attól, ahogyan Freud reagált az eretnek gondolatokra. Bálint Mihály kitartására, rengeteg munkájára volt szükség ahhoz, hogy Ferenczi ismét elfogadottá váljon, és újra kutatások folyjanak abban az irányban, amellyel ő kezdett el foglalkozni. Dupont felhívja a figyelmet Bálint gondolkodásának rugalmasságára, az elfogulatlan, időnként provokatív kérdésfeltevésekre.

Saját cikkeiben is bizonyosságát adja a friss, tekintélytisztelettől mentes szemléletnek. Ironikus-önironikus látásmódja, ahogyan a dolgok fonákját is észreveszi, megmutatkozik rövidebb írásaiban, amelyek a kötetnek mintegy felét teszik ki. Szellemes megfogalmazásai üdítően hatnak: Ferenczit „kétségbeesett optimistának”, míg Freudot „derűsen pesszimistának” nevezi. Talán nem véletlen az sem, hogy irodalmi utalásai között Christian Morgenstern és Groucho Marx idézeteket is találunk.

Témái érzelmileg erősen érintettek, pl. a „Mi a szerelem?” című írásában Freud és felesége, Martha viszonyát elemzi, nem titkolva el kételyeit abban a tekintetben, hogy milyen lett volna a házaspár élete fél évszázaddal később...

Az áldozatszerepről írt cikkében az áldozattá válás és a trauma összefüggéseiről ír, valamint az áldozatszerep lehetséges jelentéseiről gondolkodik. Nicolas Abraham és Maria Torok fogalmait („fantom”, „kripta”) hívja segítségül, hogy megértsük az áldozattá válás folyamatát.

Racionális, tisztánlátó módján, mélyrehatóan elemzi mindazokat a jelenségeket, amelyekkel találkozik: a „mintagyerek” problémáját, a rasszizmust, a kortárs művészetet, az olvasást, amelyről azt írja: „nem ártalmatlan tevékenység”. A nevelés „kétirányúságát” már egy korábbi könyvének címe is jelzi: „Kézikönyv nehéz szülőkkel rendelkező gyerekek számára”.

Egy fontos cikkében a „személyikultusz-építőkről” és a „képrombolókról” ír. Mindkét csoport tagjait annak a kockázata fenyegeti, hogy eltorzítják a valóságot, hamis történeteket indítanak az útjukra. A legkülönbözőbb célpontok negatív és pozitív projekciókat válthatnak ki, amelyek közül a kultuszépítőkét tartja veszélyesebbnek, mert eltussolni, elrejtteni próbálnak bizonyos vonásokat. Példaként Freud életét és művét említi, amelyet a „kigyomlált” levelezés és Ernest Jones életrajza torzítva mutatott be. „Akkor nyerte vissza hitelességét, amikor lehetőség nyílt egészen emberi mivoltának megjelenítésére” – írja Dupont.

Ugyanígy a kíméletlen őszinteség jellemzi a „Az öregség élményéről” szóló írását. Felveti az analitikus öregedésének kérdését, amely a páciensekben szorongást kelthet és az analitikus felelősségét is szóba hozza. Nem gondolja, hogy az analízis mindent meg tudna változtatni, az öregséggel mindenkinek magának kell szembenéznie. Dupont úgy látja, hogy ez bizonyos szempontból szürreális állapot: van egy feloldhatatlan ellentét aközött, ahogyan magunkat észleljük, és amire képesek vagyunk. Ahogy az írásaiból látszik, ő nem adja fel a derűjét, optimizmusát, kíváncsiságát és életszeretetét.

Az egész könyvet áthatja ez a bölcs életszemlélet, amely segítségére lehetett abban, hogy megpróbáltatásokkal, traumákkal teli, sokszínű életét végigélve megmaradjon benne a rácsodálkozás képessége. Számára mindenképp főlött áll a függetlenség, a gondolkodás és a cselekvés szabadsága.

Nyerges Katalin: Judith Dupont analitikus útinaplójáról

Az *Analitikus útinapló*t az Oriold és Társai Kiadó jelentette meg, Vincze Anna gondozásában, Vincze Anna és Brabant-Gerő Éva előszavával. A kiváló, pontos és érzékeny fordítást Weiszburg Annának köszönhetjük.

Nyerges Katalin